КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН А. А. АЛТМЫШБАЕВ АТЫНДАГЫ УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫНЫН ФИЛОСОФИЯ, УКУК ЖАНА СОЦИОЛОГИЯЛЫК ИЗИЛДӨӨЛӨР ИНСТИТУТУ

Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

Д 23.20.611 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ

УДК: 325.1.:327

Кол жазмасынын укугунда

Абдыкеримова Алия Алмазбековна

КЫРГЫЗ-ОРУС МАМИЛЕЛЕРИНДЕГИ МИГРАЦИЯ САЯСАТЫНЫН НЕГИЗГИ АСПЕКТТЕРИ

23.00.02 - саясий институттар, процесстер жана технологиялар

Саясий илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТ

Бишкек-2022

Диссертациялык иш Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин маданият таануу жана саясий технологияларын таануу кафедрасында аткарылган

Илимий жетекчиси **Джоробекова Айнур Эшимбековна,** тарых илимдеринин кандидаты, профессор, К. Дикамбаев атындагы Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин Дипломатиялык академиясынын эл аралык мамилелер жана укуктар кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттери: **Жоробеков Жолборс Жоробекович,** саясий илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Саясий изилдөө жана эксперттөө борборунун социалдык-илимий изилдөөлөрдүн жана мамлекеттик башкаруу экспертизасынын бөлүм башчысы

Нуралиев Нурлан Акимбекович, саясий илимдеринин кандидаты

Жетектөөчү мекеме: К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин саясий-укуктук дисциплиналар кафедрасы, Бишкек ш., Ч. Айтматов проспекти 27

Диссертациялык иш 2022-жылдын 10-июнунда саат 14.00дө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А.А.Алтмышбаев атындагы Философия жана социалдык-саясий изилдөөлөр институту жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу саясий жана социология илимдеринин доктору (кандидаты) илимий даражасын изденүүгө диссертациялык коргоо боюнча түзүлгөн Д 23.20.611 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720071 Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер Академиясы Чуй просп., 265а, 1 кабат, диссертациялык залы.

Диссертация менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер Академиясынын Борбордук илимий китепканасында (720071 Бишкек ш., Чуй просп., 265а), Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий китепканасында (720033, Бишкек ш., Жибек-Жолу просп., 396) жана ошондой эле naskr.kg диссертациялык кенештин сайтынан таанышууга болот.

Онлайн режимдин шилтемеси: https:\|vc.vak.kg\b\ds7-c76-2wu-bdm

Автореферат 2022-жылдын 11-майында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
саясий илимдердин доктору **Абдыраманова Ч.Ш.**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөө темасынын актуалдуулугу. XXI кылымдагы миграция өсүп жаткан масштабда жана татаалдыкта глобалдуу көрүнүш болуп калды. Миграциянын көйгөйлөрү жана маселелери жүз жылдан ашык убакыттан бери изилдөөчүлөрдү өзгөчө кызыктырып келет жана ошого карабастан алар өзүнүн курчтугун жана актуалдуулугун жоготпой келет. Миграциянын кыймылдаткыч күчтөрү эмнеде? Миграцияны заманбап дүйнөнүн кандай мыйзам ченемдери аныктайт? Миграциялык процесстердин кесепети кандай? Чек арадан өтүү жол-жоболорун жөнөкөйлөтүүгө алып келген интенсивдүү интеграциялык процесстердин шарттарында кайсы миграциялык саясат максатка ылайыктуурак? Миграция процесси кандай коркунучтарды жаратышы мүмкүн? Кандай иш-аракеттер коопсуз миграцияны түзө алат? Ушул жана башка көптөгөн суроолордун баары дүйнөнүн бардык өлкөлөрүнүн окумуштуулары менен саясатчыларынын алдында турат жана аларга туура жооп берүү өтө маанилүү, анткени миграция аймактардын экономикалык өнүгүүнүн негизги факторлорунун бири болуп саналып, жеке адамдардын жашоосуна да, бүтүндөй өлкөлөрдүн жашоосуна да олуттуу таасирин тийгизет.

Постсоветтик мейкиндикте миграцияны изилдөө чоң кызыгууну жаратат. Биринчиден, бул Советтер Союзунун Социалисттик Республикаларынын (мындан аары текст боюнча СССР) ичиндеги ички миграция түз мааниде бир заматта эле эл аралык миграцияга айланганы менен түшүндүрүлөт. Анын үстүнө азыр аймакта болуп жаткан интеграциялык процесстердин фонунда постсоветтик мейкиндиктин өлкөлөрү кайрадан жоголгон байланыштарды калыбына келтирүүгө туура келди.

Кыргызстан менен Россиянын миграциялык саясат жаатындагы бир интеграциялык топтун мүчөлөрү жана стратегиялык өнөктөштөр экендиги жогорку деңгээлдеги жолугушууларда бир нече жолу талкууланган. Эки мамлекеттин миграциялык саясаты башка мамлекеттердей эле биринчи кезекте коомдун туруктуу жана гармониялуу өнүгүүсүн калыптандыруу максатын көздөйт. Эки өлкө тең узак мөөнөттүү өнүгүү сценарийи менен стратегиялык өнөктөш катары миграцияны маанилүү фактор катары кабыл алышат, анын милдети мыйзамдык базаны өркүндөтүү жана миграциялык саясатты жөнгө салуу инструменттерин иштеп чыгуу болуп саналат.

Диссертациянын темасы артыкчылыктуу илимий багыттар, окуу жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан илимий-изилдөө иштери менен байланыштуу.

Бул изилдөө Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Маданият жана саясат таануу технологиялар кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин планынын алкагында аткарылды. Диссертация автордун 2012-2020-жылдардагы илимий-изилдөө иштеринин жыйынтыгы болуп саналат.

Изилдөөнүн **максаты жана милдеттери** болуп кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык процесстердин саясий аспектилери саналат, ошондой эле Кыргызстан менен Россиянын ортосундагы миграция жаатындагы эки тараптуу мамилелердин абалын ачып берүү жана аларды өнүктүрүүнүн келечегин аныктоо.

Коюлган максаттарга жетүү үчүн төмөнкү **милдеттерди** аткаруу зарыл**:**

1. миграция түшүнүгүн, анын мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана факторлорун изилдөөдө негизги теориялык ыкмаларды карап чыгуу;
2. постсоветтик мейкиндиктеги миграциялык процесстердин эволюциясына көз салуу;
3. кыргызстанда жана Россияда миграцияны жөнгө салуунун мыйзамдык алкактарын аныктоо;
4. кыргыз Республикасынын тышкы саясий стратегиясында Россия Федерациясынын багыттарын белгилөө;
5. миграция чөйрөсүндөгү эки тараптуу мамилелердин учурдагы абалынын маңызын изилдөө;
6. эмгек мигранттарын социалдык-укуктук жактан коргоо боюнча мамлекеттик органдар менен биргеликте Россиядагы кыргыз диаспорасынын активдүүлүгүн ачуу жана ролуна баа берүү;
7. кыргызстан үчүн миграциянын кесепеттерин аныктоо;
8. жаңы дүйнөлүк чакырыктар жана коркунучтар шартында миграция процессиндеги негизги көйгөйлөрдү көрсөтүү;
9. миграция чөйрөсүндө кыргыз-орус мамилелеринин өнүгүү келечегин аныктоо.

Иштин илимий жаңылыгы Кыргызстан менен Россиянын миграция жаатындагы эки тараптуу мамилелеринин абалы жана анын өнүгүү келечеги автор тарабынан аныктоодо турат. Бул багытта кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык саясаттын таасири жана өнүгүүсү негизделди. Изилдөө негизинен эмпирикалык болуп саналат, анткени ал изилденүүчү объекттин учурдагы абалын сүрөттөйт.

Жаңычылык статусуна ээ болгон бир катар төмөнкүдөй натыйжалар алынды:

- тарыхый мезгилден азыркы учурга чейинки миграциялык процесстердин, теориялардын жана концепциялардын өнүгүү эволюциясы каралган;

- Кыргыз мамлекетинин көз карандысыздык жылдарында миграциялык этаптар жана аларды жөнгө салуу механизмдери белгиленген;
- СССР тараган мезгилден азыркы учурга чейин Кыргызстан жана Россиянын миграциялык процесстерди жөнгө салуунун укуктук аспектилери талданган;
- Россия менен Кыргызстандын ортосундагы эки тараптуу мамилелердин жол картасы эмгек миграциясынын алкагында тышкы саясий кубулуштардын шартында аныкталган;
- эмгек мигранттарынын негизги багыттары аныкталды;
- мекендештердин социалдык-укуктук маселелерин чечүүдө диаспоралардын ишмердүүлүгүнө жана Россиядагы бул этникалык өкүлчүлүктөрдүн өнүгүү тенденцияларына баа берилди;
- кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык процесстердин өнүгүүсүндөгү сапаттык өзгөрүүлөр аныкталган;
- ата мекендик окумуштуулардын изилдөөлөрүн талдоо миграциялык процесстердин өнүгүүнүн жүрүшүн жана анын жаңы дүйнөлүк чакырыктар жана коркунучтардын таасирин аныктоого мүмкүндүк берди;
- миграциялык саясат чөйрөсүнүн азыркы этабындагы Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ортосундагы макулдашууларды интеграциялоо жана адаптациялоо каралган.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. Изилдөөнүн натыйжалары миграция маселелерин андан ары изилдөө үчүн кызмат кыла алат. Диссертациялык изилдөөнүн сунушталган материалдары “саясат таануу”, “социология”, “эл аралык мамилелер” багыттары боюнча окуу курстарынын тематикалык бөлүмдөрүнө киргизилиши мүмкүн. Бул теманын актуалдуулугун эске алуу менен иштеп чыгуулар миграция маселелери боюнча илимий жана илимий-методикалык басылмаларды даярдоо үчүн база боло алат.

Коргоо үчүн берилген диссертациянын негизги жоболору:

1. Миграция боюнча теорияларга жана концепцияларга аналитикалык сереп салуу айрым классикалык пикирлер бүгүнкү күндө актуалдуулугун жоготкондугун жана дүйнөдөгү аскердик-саясий туруксуздуктун шартында миграциянын экономикалык эмес себептеринин маанилүүлүгүн көрсөттү.
2. Изилдөөнүн жүрүшүндө постсоветтик мейкиндиктеги миграциялык процесстердин эволюциясынын төрт этабы аныкталып, алар отуз жылдын ичинде сапаттык өзгөрүүлөргө дуушар болгондугу аныкталды. Мамлекеттер миграциялык процесстерди жөнгө салуу боюнча өздөр үнүн аракеттерин күчөтүштү.
3. Эл аралык миграциялык агымдарды башкаруу боюнча тажрыйбанын жоктугу, мигранттардын так укуктук статусунун жана аларга берилген

укуктардын жоктугу мыйзамсыз миграция сыяктуу көйгөйгө алып келди. Миграцияны башкаруу чөйрөсүндө кызматташуу механизмдерин иштеп чыгуу, заманбап мыйзамдык базаны түзүү жана колдонуудагы мыйзамдарды шайкеш келтирүү процесси башталды. Кыргызстандын ченемдик укуктук актыларын талдоо алардагы эмгек ресурстарын экспорттоочу өлкөнүн логикасын аныктоого мүмкүндүк берет. Ошондой эле Россияда мыйзамсыз мигранттардын агымын азайтуу үчүн эрежелерди жана талаптарды катаалдаштыруу байкалып жатат деген тыянак чыгарылды. Бирок, белгилүү болгондой эле, тыюу салуу саясаты эч качан натыйжалуу болбойт.

4. Акыркы жылдарда мамлекеттер ортосунда жетишилген гуманитардык жана социалдык-маданий кызматташтыктын жогорку деңгээлине карабастан, өз ара кызыкчылык туудурган негизги багыттар, албетте, соода-экономикалык кызматташуу, ошондой эле коргонуу жана улуттук коопсуздукту камсыз кылуу маселелери болгон жана болуп кала берет. Дал ушул багыттар биринчи кезекте Кыргыз Республикасынын тышкы саясий стратегиясында россиялык векторду аныктайт. Россия менен мамилени билгичтик менен куруу, евразиялык интеграцияга кошулуу жана активдүү катышуу менен Кыргызстан жаңы мүмкүнчүлүктөрдү жана чоң рынокко эркин кирүү мүмкүнчүлүгүн алууда. Анан, балким эң негизгиси, Россия Федерациясынын аймагындагы эмгек мигранттарынын кыймылы жана иштөөсү үчүн эң жагымдуу режим, бул Кыргызстан үчүн ошол эле учурда макроэкономикалык өнүгүүнүн жана ички саясий туруктуулуктун негизги фактору катары кызмат кылат.

5. Миграциянын Кыргызстан үчүн кесепеттерине баа берип жатып, алардын бир түрдүү эмес мүнөздө экенин белгилей кетүү керек. Кыска мөөнөттүн ичинде миграция эмгек донор-өлкөсүнө кыйла оң таасирин тийгизет, себеби ал өзүнүн ички көйгөйлөрүн чечүүгө мүмкүндүк берет. Бул калктын жыргалчылыгынын деңгээлин жогорулатууга жана жакырчылыктын чегинен төмөн жашаган адамдардын санын кыскартууга, ашыкча жумушчу күчүн чет өлкөдө ишке орноштуруунун, ошондой эле чет өлкөлөрдөн акча которуулардын эсебинен социалдык чыңалуунун төмөндөшү. Бирок, узак мөөнөттүү келечекте миграция терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Баарынан мурда, кеп репродуктивдүү курактагы эмгекке жарамдуу калктын кыйла бөлүгү чет өлкөлөргө кеткендигине байланыштуу өлкөдөгү демографиялык кырдаалдын начарлашы жөнүндө болуп жатат. Өлкө аймагынан көп сандагы квалификациялуу адистер кетип жатканына байланыштуу инновациялык потенциалга карата да ушундай.

6. Негизинен Россияга иштегени келген мигранттардын көпчүлүгү ар кандай тоскоолдуктарга туш болушат жана көптөгөн көйгөйлөрдүн негизги

чечилиши диаспоралар болгон жана болуп кала берет. Кээде диаспоралар маселелерди кабыл алуучу жана жөнөтүүчү тараптын миграциялык бөлүмдөрүнө караганда мобилдүү чечишет. Диаспоралар өз уруулаштарын колдоо үчүн көмөк көрсөткөн туруктуу жана ынтымактуу топторго айланышкан. Россиядагы кыргыз диаспоралары жана жамааттары өтө маанилүү ролду ойношот, ал тургай өтө чектелген мүмкүнчүлүктөрүнө карабай, анын ичинде каржылык жактан да алар баа жеткис жардамдарды берип жатышат. Эң негизгиси, диаспоралар Россияда улуттар аралык тынчтыкты сактоого өздөрүнүн салымын кошууда.

7. Ички жана тышкы миграцияны эске алуу менен азыркы кырдаалдын кооптуу потенциалы бар деп айтууга болот, тактап айтканда, ички миграция өлкөнүн туруктуу социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө тоскоолдук болуп калышы мүмкүн жана тышкы миграция эреже катары квалификациялуу, эмгекке жарамдуу контингентти тартып, келечекте Кыргызстан үчүн терс жана кайтарылгыс процесстерге алып келиши мүмкүн. Эки категорияны тең эске алуу менен Кыргызстандын Өкмөтү миграциялык саясатты өлкөнүн ичинде да, сыртында да болуп жаткан өзгөрүүлөрдү эске алуу менен ар тараптан дайыма тууралап туруусу керек.

8. Жер планетасы тынымсыз өнүгүүдө. Бирок, күтүүлөрдөн айырмаланып, дүйнө коопсуз боло элек, жаңы чакырыктар жана коопсуздук коркунучтары пайда болду. Баарынан мурда, бул ааламдашуу процессинин натыйжасында дүйнө бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, бири-бирине көз каранды болуп, бул аны алсыз болуп калгандыгына байланыштуу. Жаңы дүйнөлүк чакырыктарга жана коркунучтарга: терроризм, локалдык чыр-чатактар, киберкоркунучтар, курчап турган чөйрөнүн бузулушу, баңгизатты мыйзамсыз жүгүртүү, адамзаттын ар кандай эпидемияларга алсыздыгы, миграциялык процесстердин масштабы ж.б. кирет. Бул иштин алкагында акыркы келтирилген мисал убакыт өткөн сайын башкаруу кыйын болуп калууда. Ал эми миграция, оң натыйжалары бар болсо да, аны азыркы замандын чакырыктарынын бири катары санашуууда. Себеби, миграция дагы башка социалдык-экономикалык көрүнүштөр сыяктуу эле өтө эки ача мааниге ээ болгон.

9. Эки мамлекеттин ортосундагы мамилелерди мындан ары өнүктүрүү объективдүү милдеттер жана артыкчылыктар менен аныкталат. Кыргызстан үчүн Россия менен маңыздуу, натыйжалуу жана ар тараптуу мамилелерди куруу жана колдоо биринчи кезекте экономикалык маселелерди жана саясий милдеттерди чечүүнүн олуттуу куралы болуп саналат. Ал эми, балким эң негизгиси – Кыргызстандын жарандарынын белгилүү бир жашоо деңгээлин жана бакубаттуулугун камсыз кылуучу, ошондой эле аймактагы социалдык

тынчтыкты жана ички саясий туруктуулукту түздөн-түз камсыз кылуучу өз калкыбызды иш менен камсыз кылуу боюнча эң маанилүү маселени чечүү.

Көп миллиарддык келишимдер боюнча өлкөнүн орус жетекчилигинин алдында маанилүүлүгүн төмөндөтпөстөн, Кыргызстан Россия үчүн аскердик-саясий жактан маанилүү. Ал үчүн анын улуттук коопсуздугун, ошондой эле Россия салттуу түрдө өзүнүн артыкчылыктуу геосаясий кызыкчылыктарынын чөйрөсү деп эсептеген постсоветтик мейкиндикте аймактык коопсуздукту камсыздоо маселеси өзгөчө мааниге ээ.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Иштин алкагында ченемдик укуктук актыларды эске алуу менен кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык саясаттын негизги аспектилерине системалуу жана кеңири талдоо жүргүзүлдү. Бул диссертация өз алдынча илимий изилдөө болуп саналат. Автор кыргыз-орус мамилесиндеги миграциялык саясат маселелерин изилдөө аракетинин бирин жасайт. Диссертациянын автору коргоого берилген диссертациянын жаңылыгын жана практикалык маанисин түзгөн жоболорун формулировкалаган. Диссертациялык изилдөөнүн негизги илимий корутундулары тогуз макалада чагылдырылып, алар Жобого ылайык Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын тизмесине тиешелүү жана Кыргыз Республикасынан тышкары импакт-факторлук басылмаларда, рецензияланган илимий журналдарда жарык көргөн.

Илимий изилдөөлөр процессинде келечекте миграциялык процесстерге илимий кызыгуу азайып тим болбостон, мобилдешкен калктын санынын барган сайын көбөйүшүнүн натыйжасында дагы өсө тургандыгын ырастоого мүмкүнчүлүк түзүлдү.

Диссертациянын жыйынтыгын апробациялоо. Диссертациянын бир катар теориялык жана практикалык жоболору автор тарабынан социалдык-гуманитардык дисциплиналар боюнча блоктордо сабак өтүүдө колдонулушун тапты. Диссертациялык иштин фрагменттери Кыргыз-Россия билим берүү академиясынын саясат таануу кафедрасынын 2015-2017 жылдары, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Чыгыш таануу жана эл аралык мамилелер факультетинде 2021-2022 жылдары илимий семинарларында талкууланган.

Диссертация автордун 2012-жылы башталган изилдөө иштеринин жыйынтыгы болуп саналат. Диссертациялык изилдөөнүн негизги илимий корутундулары автордун “XIX-XXI кылымдардагы изилдөөлөрүндөгү Борбордук Азия. Н.М. Пржевальскийдин туулган күнүнүн 175 жылдыгы” Эл аралык илимий-практикалык конференцияда 2014-жылы, Казы Дикамбаев атындагы Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин

Дипломатиялык академиясы тарабынан өткөрүлгөн “ЕАЭБге Кыргызстандын экономикасынын интеграциясынын артыкчылыктары” Эл аралык илимий-практикалык конференцияда 2018-жылы жасаган баяндамаларында баяндалган.

Басылмаларда диссертациянын жыйынтыктарынын толук чагылдырылышы. Бул изилдөөнүн негизги жоболору жана натыйжалары 9 илимий басылмада чагылдырылган, анын ичинен 6 макала Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын комиссиясы тарабынан сунушталган илимий журналдарда, 3 макала РСКИнин чет элдик басылмаларында жарыяланган.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертациянын структурасы иштин максатына жетүү логикасы менен аныкталат. Диссертациялык иштин көлөмү кириш сөздөн, үч бөлүмдөн, тогуз бөлүктөн , жыйынтыктан, практикалык сунуштамалардан, корутундудан жана библиографиялык тизмеден турат.

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөө темасынын актуалдуулугу негизделет, диссертациянын максаты жана милдеттери түзүлөт, анын жаңылыгы ачып берилет, изилдөөнүн объектисин жана предметин, иштин теориялык жана практикалык маанисин аныктайт, изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо жана жарыялоо, диссертациялык иштин структурасы жана изденүүчүнүн жеке салымы жөнүндө маалымат берилет.

Биринчи бөлүм – **«Калктын миграциясы азыркы дүйнөдө илимий изилдөөлөрдүн объектиси катары»** жарым-жартылай теориялык мүнөздө болуп, үч бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүмдүн биринчи бөлүгү **«Миграциянын глобалдык көйгөйлөрүнүн методологиясы жана теориялык изилдөөсү»** миграциялык процесстердин негизги теориялык түшүнүгү жана негиздери изилденген. Автор миграциялык процесстердин өнүгүү эволюциясын байкоого аракет кылган, бул илимий аныктама жана теориялардын кийинки өнүгүшүнө түрткү берген авторлор: Е.Г. Равенштайн, С.Стауффер, Эверест Ли, И.Валлерстайн, О.Старк, М.Пиоре, Р.Скелдон жана башкалар. Ошондой эле изилдөөгө КМШ жана Россиянын окумуштуулары: И.В.Ивахнюк, Л.Л.Рыбаковский, И.М.Прибыткова, О.Д.Воробьева, М.В.Винник, А.В.Топилина, В.А.Ионцев, М.Б.Денисенко, В.М.Капицына, П.В.Василенко, М.В.Тренина, Л.П.Максакова, Н.М.Омаров жана башкалардын эмгектери келтирилген.Ошондой эле диссертацияда илимди өнүктүрүү, анын ичинде миграция маселелери боюнча олуттуу салым кошкон ата мекендик

окумуштуулардын эмгектери камтылган. Ж.Ж.Жоробеков, А.Б.Элебаева, Т.Т.Шаболотов, А.Э.Уметова, Б.М.Торогельдиева, В.И.Кумской, Н.Х.Кумскова, Г.Э.Джоробекова, В.М.Плоских, У.Ж.Эргешбаев, Н.А.Нуралиев жана башкалардын изилдөөлөрүнүн аркасында кенири материал таануу жана илимий-библиографиялык база түзүлдү. Ч.И.Арабаев менен А.М.Абакированын «Кыргызстандагы миграциялык процесстерди мамлекеттик-укуктук жөнгө салуу» монографиясында миграциянын келип чыгуу себептери жана аларды мамлекеттик деңгээлде укуктук жөнгө салуу каралган.

Миграциянын мүнөзүндөгү, анын багытындагы жана масштабындагы өзгөрүүлөр чагылдырууну жана негиздөөнү талап кылды. Ошентип, бул маселени изилдөөгө зор салым кошкон Эрнст Георг Равенштейн 1885-жылы макала жарыялап, анда ал биринчи жолу «миграция» түшүнүгүнө илимий аныктама берип, 11 мыйзамды түзгөн.

Белгилей кетсек, Равенштайн өлкө ичиндеги миграцияны изилдөө менен алектенген, ошондуктан анын мыйзамдары, биринчи кезекте, ички миграцияга тиешелүү. Мындан сырткары, жогоруда айтылган гипотезалардын кээ бирлери XXI кылымда атап айтканда, дүйнөнүн көптөгөн аймактарындагы туруксуз аскердик-саясий кырдаалдан улам өзүнүн актуалдуулугун жоготту. Ошого карабастан, Равенштайндин изилдөөлөрүнүн натыйжаларынын чектелген колдонулушу алардын маанисин эч кандай төмөндөтпөйт, анткени анын эмгектери миграциялык процесстерди андан ары изилдөөгө түрткү болгон [Grigg D.B. E.G.Ravenstein and the “Iaws of migration” / D.B. Grigg // Journal of Historical Geography. – 1977.-No1.-Pp.41-54.P.42].

Америкалык социолог Самуэль Стауффер Равенштайн баштаган ишти улантып, мобилдүүлүк менен аралыктын ортосундагы түз байланышты талашкан “аралашкан жагдайлар” теориясын иштеп чыкты [Stouffer A.S. Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance / A.S. Stouffer // American Sociological Review. – 1940. No6. Vo1.5. – Pp. 845-865. P. 846].

Миграциянын концептуализациясынын тарыхы жөнүндө сөз кылып жатып, 1960-жылдары өзүнүн “тартылуучу-түртүлүүчү” миграция теориясын иштеп чыккан Эверест Лини айтпай коюуга болбойт. [Lee E.S. A Theory of migration / E.S. Lee // Demography. – 1966. No1. Vo1.3. – Pp. 47-57. P.50.].

XX кылымдын экинчи жарымында миграциялык процесстер барган сайын экономика призмасы аркылуу карала баштаган. Бул мезгилдеги миграцияны изилдөөгө неоклассикалык экономикалык теория чоң таасирин тийгизген.

Бирок, И.Валлерстайн, М.Пиоре, В.Зелинский, Р.Скелдон сыяктуу изилдөөчүлөрдүн бардыгы эле неоклассикалык моделдин жактоочуларынын көз карашын бөлүшө беришкен эмес, натыйжада эл аралык миграцияны изилдөөгө жаңы ыкма – структуралык-тарыхый мамиле сунушталган. Бул мамиленин алкагында көптөгөн теориялар иштелип чыккан.

Эл аралык миграциялык процесстердин өнүгүшүнүн жана чет мамлекеттердин тажрыйбасынын фонунда россиялык окумуштуу Михаил Денисенко төмөнкүдөй зарылчылыгын белгиледи: эл аралык миграцияны жөнгө салуу тажрыйбасын алуу; калыптануу этабында экономика жана коопсуздук чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясаттын маселелерин күчөтүү; миграциялык процесстерди жөнгө салуу боюнча укуктук базасын иштеп чыгуу; миграция маселелери менен алектенген бөлүмдөрдүн материалдык-техникалык, финансылык жана маалыматтык базасын өнүктүрүү жана жабдуу.

Ошол эле учурда ата мекендик окумуштуулардын көз карашы боюнча, миграциялык кыймылдар коомдук процесстердин өнүгүүсүнүн курамдык бөлүгү болуп туруп социалдык-экономикалык шарттардын түздөн-түз эмес, өз ара көз карандылыктын чырмалышкан себептеринин татаал системасы аркылуу таасир этүүсүнө кабылууда. Бул багыттар менен катар демографиялык абал да өзгөрүп, маданият, билим берүү тармагында, маалымат мейкиндигинде ж.б.у.с. жаңы жагдайлар пайда болууда. [Жоробеков Ж.Ж. Кыргызстандагы этносаясий кырдаал: - Борбордук Азия университетинин жарчысы.- Алма-Ата.- 2002- №1].

Белгилей кетсек, миграция коомдун өнүгүшүнө, аны аныктаган жаңы себептердин жана шарттардын пайда болушуна жараша өзгөрүп турат. Мына ушуга байланыштуу олуттуу илимий изилдөөнү жана жалпылоону талап кылган орчундуу жагдай постсоветтик өлкөлөрдө коомдук турмушту түп-тамырынан бери кайра курууга алып келген жана калктын биринчи кезекте эмгектик жана интенсивдүү миграциялык кыймылын шарттаган терең кайра жаралууларга алып келген.

Ошентип, миграция процесстерин изилдөөлөрдүн бир аз гана бөлүгүн карап чыгып, Равенштейн миграция мыйзамдарын жарыялагандан бери дээрлик бир жарым кылымдын ичинде көп жол өттү деген тыянак чыгарууга болот. Эгерде миграцияны изилдөөнүн башталышында чачыранды жана обочолонгон изилдөөлөр жөнүндө гана сөз кылуу мүмкүн болсо, бүгүнкү күндө аздыр-көптүр системалаштырылган теориялык база түзүлүп калды, бул изилдөөлөрдүн үзгүлтүксүздүгү менен түшүндүрүлөт – көпчүлүк авторлор алардан мурдагылардын тажрыйбасынын негизинде өз

эмгектеринде теорияларды жана концепцияларды толуктап жана иштеп чыгууда.

Биринчи бөлүмдүн экинчи бөлүгү – "**Постсоветтик мейкиндиктеги миграциялык процесстер: этаптары, өзгөчөлүктөрү, мүнөздөмөлөрү**" постсоветтик мезгилдеги миграциялык процесстердин тарыхый өнүгүүсү изилденген. Мына үчүнчү он жылдыкта бир кезде Советтер союузунун курамында болгон өлкөлөр эгемендүүлүккө ээ болушту. Бир заматта мамлекет ичиндеги байланыштар мамлекеттер аралык мамилелерге айланып, калктын өлкө ичиндеги миграциясы эл аралык, көпчүлүк учурда аргасыз жана башаламан мүнөзгө ээ болду. Бүгүнкү күндө миграция кыйла белгилүү жана максаттуу мүнөзгө ээ болуп, көбүнчө бүтүндөй аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүн шарттайт.

Ошол эле учурда эл аралык миграциялык агымдарды башкарууда тажрыйбанын жетишсиздиги миграцияны укуктук жөнгө салууда боштуктардын пайда болушуна, көпчүлүк учурда мигранттардын так укуктук статусунун жана аларга бекитилген укуктардын жоктугуна алып келип, жыйынтыгында постсоветтик мейкиндикте бир катар көйгөйлөр, биринчи кезекте мыйзамсыз миграция пайда болгон. Ал эми 2000-жылдардын орто ченинде гана миграцияны башкаруу чөйрөсүндө кызматташуунун механизмдерин иштеп чыгуу, заманбап реалдуулукка жооп берген, ошондой эле колдонуудагы мыйзамдарды шайкеш келтирген мыйзамдык базаны түзүү процесси жүргүзүлгөн [Ивахнюк И.В. «Постсоветтик мейкиндиктеги миграция: тенденциялар, кесепеттер жана перспективалар» аттуу эл аралык илимий-практикалык семинардын жыйынтыгы боюнча аналитикалык баяндама / И.В. Ивахнюк // Миграция боюнча эл аралык уюмдун сайты- http://moscow.iom.int/russian/publications/CARMP/iomrf%20pub/Analiticheskij %20doklad_Migracija_na_postsovetskom_prostranstve_MGU_2012.pdf].

Постсоветтик мейкиндиктеги заманбап миграциялык процесстерди жакшыраак түшүнүү үчүн биринчи кезекте алардын эволюциясы жана айырмалоочу белгилери каралган:

1. Биринчи этап (1991-1997-жж.): СССРдын кулашынын кесепеттери менен түздөн-түз байланышкан. Жаңы көз карандысыз мамлекеттердин түзүлүшү негизинен этникалык консолидация принциби боюнча ишке ашып, бул калктын миграциясын козгогон бир катар факторлор менен байланышкан. Ошентип, бул этапта миграция көп учурда аргасыздык мүнөзгө ээ болгон деген тыянак чыгарууга болот. Ошондой эле, бул мезгил бүткүл постсоветтик мейкиндиктеги оор социалдык-экономикалык кырдаалдан улам келип чыккан.

2. Экинчи этап (1998-2004-жж.): саясий жана социалдык-экономикалык абалдын салыштырмалуу жакшырышына байланыштуу аргасыз миграциянын масштабынын кыскарышы; куралдуу кагылышууларды жоюу же токтотуу; коомдогу дискриминациялык тенденцияларды басаңдатуу жана аргасыз миграциянын булактарынын түгөнүшү. Ошол эле учурда миграциянын экономикалык мотивдери барган сайын маанилүү роль ойной баштады.
3. Үчүнчү этап (2005-2011-жж): мигранттарга жана жалпысынан миграцияга карата катаал мамиленин бардык жерде кеңири жайылган тенденциясы менен түздөн-түз байланыштуу. Россия негизги реципиент-өлкө катары бардык күч-аракетин миграциянын мыйзамсыз түрлөрүн жоюуга багыттады, бирок ал каалагандай натыйжа берген жок. Россия тарабынан көрүлгөн негизги чаралардын бири миграцияны көзөмөлдөө боюнча ыйгарым укуктарды дайыма күч түзүмдөрүнүн функцияларын аткарып келген Ички иштер министрлигине берүү болду. Мындай чечим коомдо мигранттарга карата терс көз караштын калыптанышына түрткү болду. Ошол эле учурда мигранттар үчүн Россиянын миграциянын тартуучу факторлору өзүнүн актуалдуулугун сактап калган.
4. Төртүнчү этап (2012-ж.-азыркы учур): өлкөдөгү демографиялык кризистин олуттуулугун жана аны чечүү үчүн эл аралык эмгек миграциясынын потенциалын түшүнүүнүн натыйжасында келип чыккан Россиянын миграциялык саясатынын түп-тамырынан бери өзгөрүшүнө байланышкан. Мындан ары мурдагы Советтер Союзунун республикалары бул жаатта негизги өнөктөш катары каралат. Буга байланыштуу Россия менен визасыз режим бар КМШ өлкөлөрүнөн келген мигранттарды ишке орноштуруу жана каттоо системасы өзгөртүлдү.

Ошондой эле, Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин (БЭК) түзүлүшү менен байланышкан постсоветтик мейкиндиктеги структуралык өзгөрүүлөрдөн улам, акырында мамлекеттер аралык миграциялык саясат институтташтырылган. Ошентип, 2012-жылдын 1-январынан тартып Эмгек мигранттарынын укуктук абалы жөнүндө макулдашуу күчүнө кирди (Ал Евразия экономикалык биримдиги (ЕАЭБ) жөнүндө келишим күчүнө кирген учурдан тартып анын негизги жоболору которулуп, 2015-жылдын 1-январынан тартып күчүн жоготту). Эгемендүүлүк мезгилинде кыргыз-орус мамилесинде эмгек мигранттарынын шарттарын жакшыртуу боюнча көптөгөн келишимдерге кол коюлган. Чындыгында ЕАЭБ эң масштабдуу жана сезилээрлик болуп чыкты, андагы пункттардын бири мыйзамсыз эмгек миграциясына каршы күрөшүү боюнча комплекстүү кызматташууну көрсөтөт.

Ошентип, постсоветтик мейкиндиктеги миграциялык процесстердин эволюциясын байкап отуруп, чейрек кылым аралыгында алар сапаттык өзгөрүүлөргө дуушар болгондугун белгилесе болот.

Биринчи бөлүмдүн үчүнчү бөлүгү – **“Россия жана Кыргызстандагы миграцияны жөнгө салуунун укуктук аспектилери жана институционалдык механизмдери”.** Ар бир өлкөнүн мамлекеттик миграциялык саясаты, биринчи кезекте, анын демографиялык абалы менен аныкталат, ошондуктан Россия жана Кыргызстандагы миграцияны жөнгө салуунун мамлекеттик механизмдерин карап чыгуу үчүн автор эки өлкөнүн тең демографиялык тенденцияларын талдоого алган.

Статистикалык маалыматтар Россия менен Кыргызстанга карама-каршы демографиялык тенденциялар мүнөздүү экенин ачык көрсөтүп турат. Эгерде Россиядагы демографиялык кырдаал калктын азайышы (же анын бир аз көбөйүшү), эмгек ресурстарынын азайышы, калктын улгайышы менен мүнөздөлсө, Кыргызстан үчүн калктын санынын өсүшү, эмгекке жарамдуу курактагы адамдардын көбөйүшү мүнөздүү.

Кыргызстандын ченемдик укуктук актыларын талдоо алардагы эмгек ресурстарын экспорттоочу өлкөнүн логикасын аныктоого мүмкүндүк берет. Ал тургай, мамлекеттик миграциялык саясат Кыргызстан үчүн социалдык-экономикалык маселелерди чечүүнүн инструменттеринин бири болуп, ошондуктан ал калкты чет өлкөгө жумушка орноштуруу максаты менен кетүүсүнө дем берүү багытын алды.

Бир жагынан ЕАЭБге мүчө өлкөлөр менен миграциялык режимди либералдаштыруу жүрүп жатат. Экинчи жагынан, башка өлкөлөрдөн келген мигранттарга карата эрежелерди жана талаптарды катаалдаштыруу болгону байкалып жатат. Бул бийликтин мыйзамсыз мигранттардын агымын азайтуу каалоосу менен шартталган.

Ушундан улам, биз миграциялык процесстерди иретке келтирүү үчүн Россияга эч кандай чектөөлөрдү колдонууну гана эмес, мыйзамдын айланасындагы жолду пайдасыз кылуу аркылуу ашыкча бюрократизация, коррупция менен күрөшүү үчүн күч-аракеттерди жумшоосу керек деген тыянак чыгарууга болот.

Экинчи бөлүм – **“Кыргыз-орус мамилелеринин миграциялык ченеми”** өз ара мамилелердин этаптары каралган жана кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык аспекттин учурдагы абалына талдоо жүргүзүлгөн.

Изилдөө **объектиси** болуп кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык процесстер саналат.

Изилдөөнүн **предмети** Кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык процесстердин саясий аспектилери болуп саналат.

Изилдөө **методологиялары:** диссертациянын методологиялык негизин тарыхый баяндоо методу, документтерди критикалык талдоо ыкмасы, статистикалык талдоо ыкмасы түзөт. Ар кандай дисциплиналардын методдорун колдонуу изилдөө предметинин ар кандай аспектилерин карап чыгууга, анын эволюциясына таасир эткен бир катар факторлор менен байланышын байкоого, ошондой эле анын өнүгүү тенденцияларын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берди.

Изилдөөнүн жүрүшүндө колдонулган саясат таануу ыкмаларынын арасынан кейс-стадини бөлүп көрсөтүүгө болот. Ал постсоветтик мейкиндиктеги миграцияны Кыргызстан менен Россиянын мисалында кароого мүмкүндүк берди.

Экинчи бөлүмдүн биринчи бөлүгү - **«Кыргыз Республикасынын тышкы саясий стратегиясындагы россиялык вектор»** эки тараптуу мамилелердин тарыхый өнүгүүсү тууралы айтылат. Ал эми бүгүн, дээрлик бир кылымдан кийин, бул эки өзүнчө мамлекеттерди көп нерсе жакындатат жана бириктирип турат. Гуманитардык жана маданий байланыштардын көз карашынан алганда, бул, албетте, Кыргыз Республикасында расмий тил болуп саналган орус тили. Акыркы жылдарда өлкөлөр ортосунда жетишилген гуманитардык жана социалдык-маданий кызматташуунун жогорку деңгээлине карабастан, өз ара кызыкчылык туудурган негизги багыттар, албетте, соода-экономикалык кызматташуу, ошондой эле коргонуу жана улуттук коопсуздукту камсыз кылуу маселелери болгон жана болуп кала берет. Дал ушул багыттар, алгачкы кезекте, Кыргыз Республикасынын тышкы саясий стратегиясында россиялык векторду аныктайт.

Өлкөлөр ортосундагы экономикалык чөйрөдөгү кызматташтыктын негизги тармактары болуп төмөнкүлөр саналат: отун-энергетика комплекси, күйүүчү-майлоочу материалдар жана Кыргызстанды газдаштыруу.

Эки тараптуу мамилелер Россиянын үзгүлтүксүз колдоосун көрсөтүп турат, тактап айтканда, Кыргызстанга жеңилдетилген шартта насыялардын бөлүнүшү, алар кийинчерээк реструктуризацияланып же республикага каржылык жардам иретинде эсептен чыгарылат. Ошентип, Кыргызстан Россия Федерациясы үчүн кызыгуу туудуруп, изилдөө темасынын контекстинде өзгөчө маанилүү, Россиянын ичиндеги суроо-талап ички сунуш менен жабылбаган, жетишсиз жумушчу күчүнүн ишенимдүү, ыңгайлуу жана бардык жагынан пайдалуу берүүчүсү.

Россия Федерациясы менен мамилени билгичтик менен куруу, евразиялык интеграцияга кошулуу жана жигердүү катышуу менен Кыргызстан эбегейсиз чоң рынокко эркин мүмкүндүк алып, өлкө үчүн түрдүү тармактарда кызматташуунун жаңы мүмкүнчүлүктөрү ачылууда.

Анан да эң негизгиси, Россия Федерациясынын аймагындагы эмгек мигранттарынын жүрүүсү жана иштөөсү үчүн эң жагымдуу режим.

Бир катар илимпоздордун жана эксперттердин пикири боюнча Кыргызстандын маанилүүлүгү Россия жетекчилигинин көз алдында соода-экономикалык чөйрөдөгү көп миллиарддык келишимдердин көз карашында өлкөнүн маанисин төмөндөтпөстөн, учурдагы тышкы жана эл аралык реалдуулукта Кыргызстан Россия Федерациясы үчүн саясий-аскердик көз караштан алганда өтө маанилүү. Ал үчүн анын улуттук коопсуздугун жана постсоветтик мейкиндиктеги аймактык коопсуздукту сактоону камсыз кылуу маселелери ар дайым өзгөчө мааниге ээ болгон.

Жогоруда айтылгандардын негизинде россиялык багыт Кыргызстандын тышкы саясий стратегиясында негизги орундардын бирин ээлейт деген жыйынтыкка келүүгө болот. Москва менен ар тараптуу соода-экономикалык, интеграциялык, аскердик-саясий өз ара аракеттешүүнү куруу менен кыргыз жетекчилиги өзү үчүн актуалдуу ички маселелердин бүтүндөй комплексин чечип жатат. А балким, эң негизгиси – өзүнүн калкын иш менен камсыз кылуу боюнча эң маанилүү маселени чечүү. Демек, Кыргызстандын азыркы этаптагы тышкы саясий стратегиясында россиялык вектордун мазмуну мына ушунда турат.

Экинчи бөлүмдүн экинчи бөлүгү **– “Кыргыз-орус мамилелериндеги эмгек миграциясынын фактору”**.

Россия Федерациясынын Федералдык коопсуздук кызматынын (ФКК) маалыматы боюнча, 2019-жылдын биринчи жарымында Россияга 15 миллиондон ашык чет элдик жаран кирсе, анын 2,4 миллиону жумуш издеп келген. Бир жыл мурун (2018-ж.) Россиянын Ички иштер министрлигинин билдирүүсүнө ылайык Россия Федерациясынын аймагында өлкө боюнча: Өзбекстандан 4 миллион, Тажикстандан 2 миллиондон бир аз ашык, Украинадан 1,8 миллионго жакын, Кытайдан 1,5 миллион жана Кыргызстандан 900 миң эмгек мигранттары катталган. Өткөн жылдарга салыштырмалуу, тагыраак айтканда, акыркы 2015-жылы РФнын аймагында 11 миллион чет элдик жарандар болсо, алардын 80% КМШ өлкөлөрүнүн жарандары болгон. Алардын ичинен 542 928 Кыргызстандын жарандары [Россия Федерациясынын аймагында жүргөн чет элдик жарандар жөнүндө маалымат // Федералдык миграция агенттигинин сайты].

Жогоруда көрсөтүлгөн маалыматтарга ылайык, негизги донорлор болуп постсоветтик мейкиндиктеги мамлекеттер, өзгөчө Борбордук Азиянын республикалары, анын ичинде Кыргызстан да саналат. Ошону менен бирге, өлкөлөр ортосундагы эмгек миграциясы да баалоо көз карашы менен ачык-айкын эмес процесс болуп саналат, анткени ал процесстин бардык

катышуучулары үчүн оң гана эмес, терс кесепеттерди да алып келет. Россияга иштегени кеткен кыргызстандык эмгек мигранттары үйүн, үй-бүлөсүн таштап, анчалык ыңгайлуу эмес шартта иштөөгө жана жашоого аргасыз. Өз кезегинде, Россия үчүн өзгөчө мыйзамсыз миграцияны эске алуу менен эмгек мигранттарынын эбегейсиз агымы, ички эмгек рыногунда курч көйгөйлөрдү жаратат, көп учурда улуттар аралык чыр-чатактарга алып келет, бул биргелешип орус коомчулугунда белгилүү деңгээлде чыңалууну жаратат.

2015-жылдын 12-августунда ЕАЭБдин толук кандуу бешинчи мүчөсү болуу менен эмгек мигранттары үчүн мурдагы тоскоолдуктар жана тобокелчиликтерсиз иштөөгө кеңири мүмкүнчүлүк ачылды десек аша чапкандык болбойт.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын ЕАЭБге интеграциясы эмгек мигранттарына кирүү жана каттоо жол-жоболорун мүмкүн болушунча жеңилдетүүгө, ошону менен евразиялык эмгек рыногунда бош орундарга эркин жана тең укуктуу талапкер болууга мүмкүндүк берди.

Экинчи бөлүмдүн үчүнчү бөлүгү — **«Россиядагы кыргыз диаспорасы».** Постсоветтик мейкиндиктин мамлекеттеринен Россия Федерациясынын аймагына эмгек миграциясы сыяктуу көйгөйгө байланыштуу маселени изилдеп жатып, изилдөөдө бир катар учурларды эске алуу зарылчылыгы келип чыкты. Биринчиден, Россиянын аймагына келген этностордун көпчүлүгүнүн тарыхый жолунун жалпы фактору. Экинчиден, Россиянын аймагына эмгек миграциясынын масштабы абсолюттук сандык мааниде да жана ар кандай улуттардын, элдердин, элдиктердин, маданияттын жана албетте бир өлкөгө келген диндердин өкүлдөрүнүн өтө олуттуу ар түрдүүлүгү. Үчүнчүдөн, эмгек мигранттары алгач Россияны таптакыр бөтөн дүйнө катары кабыл алышпайт, көпчүлүгү тарыхый эстутумунун күчү менен орус тилин билишет.

Кыргыз жарандарынын эмгек мигранты катары жүргөн жылдарында жана алардын басымдуу бөлүгү физикалык эмгекке (курулуш, айыл чарба, тейлөө чөйрөсүндө) орношуусу, ошондой эле достук, ынтымак, ыктыярдуу жана коомдук ишмердүүлүк орус коомунда оң имиджди түздү. Бирок Кыргызстандын жарандары башка көптөгөн эмгек мигранттары сыяктуу эле Россиянын аймагында жумуш берүүчүлөр тарабынан эксплуатацияга жана укуктарын бузууга, укук коргоо органдары жана жергиликтүү калк, ошондой эле өлкөгө иштөө үчүн келген башка улуттардын өкүлдөрү тарабынан зордук-зомбулукка кабылышат. Эреже катары, алар жөнөкөй медициналык, юридикалык, маалымдама-маалыматтык жардамды да ала алышпайт.

Ошентип, Россияга иштегени келгендердин көпчүлүгү үчүн жогоруда белгиленген жана башка көптөгөн көйгөйлөрдүн негизги чечилиши

диаспоралар болгон жана болуп кала берет. Ал эми диаспораларды тынчтык орнотуучулар жана ак ниет элчилер деп ишенимдүү айтсак жаңылышпайбыз.

Үчүнчү бөлүм – **“Миграция чөйрөсүндөгү кыргыз-орус мамилелери: келечекке көз салуу”** да үч параграфтан турат жана изилдөө үчүн негизги мааниге ээ.

Үчүнчү бөлүмдүн биринчи бөлүгү **“Кыргыз Республикасынын экономикалык, демографиялык жана социалдык-маданий өнүгүүсүнө ички жана тышкы миграциянын таасири”** деген изилдөө көрсөткөндөй, бүгүнкү күндө Кыргызстандын калкынын олуттуу бөлүгү миграциялык процесстерге тартылган, анда алардын таасири коомдун бардык — экономикалык, саясий, социалдык жана рухий тармактарында сезилип турат.

Кыргызстанга карата миграция жөнүндө айтсак, көбүнчө тышкы миграцияны гана түшүнүшөт, ал эми ички миграция андан кем эмес маанилүү роль ойнойт жана масштабы, динамикасы боюнча тышкы миграциядан да ашып кетет. Изилдөө процессинин жүрүшүндө ички жана тышкы миграциянын төмөнкү тенденциялары келтирилген:

- аймактардагы, өзгөчө өлкөнүн чет-жакаларында калктын азайышы Кыргызстандын дезинтеграцияланышына алып келиши мүмкүн, анткени кароосуз калган үйлөр жана жерлер коңшу мамлекеттердин тургундары тарабынан талап кылынууда;
- калктын айыл жеринен чыгышы бай жаратылыш ресурстары бар айылдын өнүгүү келечегин токтотот, аймактардын бир калыпта эмес өнүгүүсүн күчөтөт жана депрессияга кабылган аймактардын санынын көбөйүшүнө алып келет;
- айыл жеринде жана кичи шаарларда жашоо шарттарынын начарлашы;
- борбордун жана анын чет жакаларынын калкынын ашыкча болушу эмгек рыногунда чыңалууну жаратат;
- калктуу конуштардын инфраструктурасы калктын тынымсыз көбөйүшүнө туруштук бере албайт, бул алардын булганышына, башаламандыкка жана кароосуздукка алып келет.

Тышкы эмгек миграциясынын кесепеттерин Кыргызстан үчүн ачык деп айтууга болбойт. Бир тараптан:

- мигранттардын акча которуулары ички суроо-талаптын өсүшүнө, өлкөнүн калкынын жашоо деңгээлин жана бакубаттуулугун жогорулатууга көмөктөшөт;
- эмгек ресурстарын экспорттоо менен Кыргызстан жумушсуздук маселесин чечет, ошону менен социалдык жарылуу мүмкүнчүлүгүн алдын алат;

- чет өлкөдө иштөө Кыргызстандын жарандарына жаңы көндүмдөрдү алууга, квалификациясын жогорулатууга жана баа жеткис тажрыйбага ээ болууга мүмкүндүк берет.

Бирок башка жагынан алганда:

- кыргызстандын экономикасы барган сайын мигранттардын акча которууларына көз каранды болуп баратат;
- кыргызстандын банк системасы негизинен инвестициялык-сактык ишмердүүлүктү жеңилдете турган башка кызматтарга эмес, акча которуулардын ар кандай ыкмаларын сунуштоого багытталган;
- квалификациялуу адистердин кетиши калктын эмгектик, илимий-техникалык жана маданий потенциалынын начарлашына алып келет;
- 20 жаштан 40 жашка чейинки калктын ынанымдары боюнча прогрессивдүү бир кыйла бөлүгү чет өлкөлөргө чыгып кеткендигине байланыштуу өлкөдө реакциячыл ой жүгүртүү басымдуулук кылып, бул өз кезегинде прогрессивдуу идеялардын жана реформалардын жетишсиздигине алып келет;
- эне тилин жана маданиятын билбеген улуттук өзгөчөлүк жоголот;

Бул бөлүмдө жогоруда айтылгандарды жалпылап, эки категорияны тең эске алуу менен, кыргыз мамлекети миграциялык саясатты өлкөнүн ичинде да, сыртында да болуп жаткан өзгөрүүлөрдү эске алуу менен ар тараптан такай тууралап туруш керек.

Үчүнчү бөлүмдүн экинчи бөлүгү – **“Жаңы дүйнөлүк чакырыктар жана коркунучтар контекстиндеги миграциялык көйгөйлөр”** көбүнчө жаңы чакырыктар жана коркунучтар менен теңештирилген миграциянын кесепеттеринин бүдөмүктүүлүгү жөнүндө айтылат. Бул миграция реципиент-өлкө үчүн да, донор-өлкө үчүн да бүтүндөй бир катар кыйынчылыктардын булагы болуп саналгандыгы менен шартталган. Иште мигранттар туш болгон негизги көйгөйлөр белгиленген:

- тийиштүү укуктук коргоонун жоктугу, көпчүлүк учурда мигранттын өзү жөн эле өз укуктары жөнүндө маалымдалган эмес болгондугуна байланыштуу;
- мигранттарды капачылыктары жана сезимдери бар адамдар катары эмес, биринчи кезекте жумушчу күчү катары кароо;
- мигранттарды криминалдаштыруу;
- мигранттарга карата кастык жана зомбулук көрсөтүү;
- көпчүлүк учурларда кабыл алынгыс эмгек жана жашоо шарттары;
- мигрант аялдарды дискриминациялоо жана эксплуатациялоо;
- медициналык кызматтарга жана социалдык камсыздоого жетүүнүн чектелгендиги.

Албетте, бул көйгөйлөрдүн баары адам укуктары жана инсандын кадыр-баркы көз карашынан алганда жол берилгис. Ал эми эл аралык коомчулук мигранттардын кароосуз калышына жол бербөөгө, ошондой эле жөнөтүүчү да, кабыл алуучу да мамлекеттердин кызыкчылыгын коргоо үчүн колдон келгендин баарын жасашы керек.

Мигранттарды кабыл алуучу өлкөлөр чечүүгө тийиш болгон чакырыктарга байланыштуу төмөндөгүлөр келтирилген:

Биринчиден, бул мыйзамсыз миграция маселеси. Бул өлкөнүн укуктук талаасынын алкагынан тышкары турган жана ошого жараша өздөрүнүн укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону талап кыла албаган мигранттардын өздөрүнө да, алар жашаган өлкөгө да терс таасирин тийгизет, анткени мыйзамсыз миграция өзүнүн болушу менен ар кандай укук бузууларды пайда кылат.

Экинчиден, бул кабыл алуучу өлкөнүн коомуна жаңы келгендердин интеграциясы. Мигранттардын кээ бирлери башка өлкөгө келгенде иштеп, тил жана жаңы маданиятка кошулууну үйрөнүшсө, башкалары «мителик мамилени» карманышат, башкача айтканда, алар иштөөгө умтулушпайт, өздөрүнүн мекендештеринин арасында жабык жамааттарда жашашып, өздөрүнүн диаспораларынан жардам алышат жана кабыл алуучу коомго интеграцияланууну каалашпайт. Ошентип, кандайдыр бир “мамлекеттин ичиндеги мамлекет” пайда болот, ал эми ар кайсы өлкөлөрдөн келген мигранттар адатта бир өлкөдө жашаарын эске алсак, “мамлекеттин ичиндеги мамлекеттер” деп да айтууга болот. Мындай анклавдар көбүнчө чектеш аймактарда жашоонун коопсуздугуна түздөн-түз таасирин тийгизип, ар кандай мыйзамсыз иштердин чордонуна айланат. Анын үстүнө коомдун мындай бөлүнүшү мигрантофобиянын пайда болушун, кабыл алган өлкөнүн ыдырап кетүү коркунучун алып келет.

Ошентип, бардык мамлекеттер үчүн миграция чөйрөсүндөгү негизги милдет миграциялык процесстердин стихиялуу өнүгүшүн минималдаштыруу болуп саналат, себеби миграциянын көзөмөлсүздүгү аны бардык катышуучулар үчүн кооптуу кылат.

Үчүнчү бөлүмдүн үчүнчү бөлүгү – **“Миграция маселелеринде кыргыз-орус мамилелерин өнүктүрүү келечеги”** Кыргызстандын ЕАЭБге киришине жана анын мындан аркы интеграция процессиндеги келечегине багытталган.

2015-жылдын августунда Кыргызстан ЕАЭБге мүчө болгондугун эске алып, миграция маселелеринде кыргыз-орус мамилелеринин келечегин интеграциялык бирикменин призмасы аркылуу кароо максатка ылайык көрүндү. Баарынан мурда, бул документ топтордун алкагында эмгек

миграциясы жаатындагы кызматташуунун формаларын аныктайт. Келишим – «миграциялык карта» жаңы түшүнүгүн киргизди, ал бир мүчө-мамлекеттин жараны башка мүчө-мамлекеттин аймагына киргени тууралуу маалыматты камтыган документ экендигин билдирет. Бирок ЕАЭБ алкагында эмгек мигранттарына берилген жеңилдиктерге карабастан, Россия менен Кыргызстан миграциялык саясатта бары бир башка максаттарды көздөп жатканын эске алуу зарыл. Мындан сырткары, кагаз жүзүндө көрсөтүлгөн шарттар иш жүзүндө толук аткарылышы үчүн ЕАЭБ алкагында миграциялык процесстерди тууралоо үчүн сөзсүз түрдө бир нече убакыт керек.

Эгемендүүлүктү алгандан берки чейрек кылымдын ичинде мамлекеттердин ортосунда түрдүү тармактарда өз ара аракеттенүү жана кызматташуу боюнча 120дан ашык мамлекеттер аралык макулдашуулар, келишимдер жана башка документтер түзүлдү. Бул мезгилдеги динамикалуу жана прогрессивдүү макулдашуулардын бири болуп интеграцияга катышкан бардык өлкөлөр үчүн кеңейтилген мүмкүнчүлүктөрдү берген ЕАЭБ саналат.

Жыйынтыгында Кыргызстандын ЕАЭБге кириши төмөндөгүдөй көрүнөт, тактап айтканда, Кыргызстандын ЕАЭБге мүчөлүгү мындай сценарийдин алдын алуу менен болгон көйгөйлөрдү чечүү мүмкүнчүлүгү болуп саналат, анткени кайсы бир интеграциялык бирикменин алкагында өлкөнүн бакубаттуулугу баардык топтордун ар бир мүчөсүнүн жыргалчылыгына көз каранды. Мындан тышкары, эмгек мигранттарынын укуктарын коргоону камсыз кылуу, мыйзамсыз миграцияга каршы күрөшүү, ошондой эле кыйла координацияланган жана ырааттуу миграциялык саясатты жүргүзүү үчүн миграция жаатындагы мамлекеттер аралык кызматташтыкты активдүү өнүктүрүү маанилүү.

КОРУТУНДУ

Кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык саясаттын негизги аспектилерин изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкүдөй жыйынтыктар чыгарылды:

1. Калктын мобилдүүлүгүнүн өсүшүнөн улам миграциялык процесстерге мындан аркы илимий кызыгуу азайып эле тим болбостон, жогорулайт деп айтууга болот. Иликтенип жаткан маселенин жаңы аспектилеринин пайда болушу менен миграция илиминин илимий чөйрөсү кеңейип, миграциологияда жаңы теориялардын пайда болушуна өбөлгөлөрдү түзүүдө.

2. СССР таралгандан кийин аймакта туруктуу миграция агымдар калыптанган. Ошол эле учурда, эгерде 90-жылдардын башында мамлекет тарабынан жөнгө салынбаган мажбурланган миграция үстөмдүк кылса, 90-жылдардын ортосунан тарта баш аламан болбогон экономикалык жүйөлүү эмгек

миграциясы алдыңкы планга чыккан. Ошентип, постсоветтик мейкиндикте ар бир аймактардын өнүгүүсү жана бакубаттуулугу үчүн эмгек миграциясынын маанилүүлүгү жөнүндө далилдеген евразиялык миграциялык система түзүлгөн.

3. Россияда ырааттуу миграциялык саясаттын жоктугу эмгек мигранттарынын олуттуу бөлүгү мыйзамдуудан мыйзамсыз статусту артык көрүшүнө алып келди деп айтууга болот. Мындан сырткары, мигранттарды интеграциялоо боюнча ойлонулган саясаттын жоктугу орус коомчулугунда мигрантофобия жана ксенофобияга себеп болгон. Эми гана акыркы мезгилде эмгек мигранттарынын укуктук абалын жөнгө салуучу сапаттык жаңы укуктук ченемдик документтерди иштеп чыгуунун, ошондой эле кызыкдар өлкөлөрдүн координацияланган саясатынын эсебинен кырдаал жакшы жагына өзгөрө баштады.

4. Москва менен ар тараптуу соода-экономикалык, интеграциялык, аскердик-саясий, маданий-гуманитардык кызматташтыкты түзүү менен Кыргызстандын ичинде кечиктирилгис ички милдеттердин бүтүндөй комплекси чечилүүдө, алардын негизгиси калкты иш менен камсыз кылуу.

5. Эмгек күчүн камсыздоочу өлкө катары Кыргызстан үчүн миграциянын кесепеттерин бир маанилүү деп айтууга болбойт. Азыркы мезгилде өлкө көбүрөөк пайда көрөт, анткени ашыкча эмгек ресурстарынын агылып чыгышы Кыргызстанга улуттук рынокто социалдык чыңалууну басаңдатууга, ошондой эле чет өлкөдөн келген мигранттардын акча которуулары түрүндөгү кошумча каржылоо булагын алууга мүмкүндүк берип, бул өз кезегинде жакырчылык деңгээлин кыскартууга жана калктын бакубаттуулугун жогорулатууга салым кошот.

6. Россиядагы Кыргыз диаспоралары боюнча илимий-изилдөө ишиндеги белгиленген бөлүм, кабыл алган өлкөнүн интеграциясына жана адаптациясына муктаж болгон мекендештерге карата өзүнүн адеп-ахлактык-гумандуу ишмердүүлүгүн тастыктады. Кыргыз диаспоралары жарандык коом институтун негизги звено катары өркүндөтүүдө, ошондой эле мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүүдө баа жеткис салым кошууда.

7. Акча табуу үчүн өлкөдөн чыгып жаткан Кыргызстандын жарандары жаңы көндүмдөрдү, чет өлкөдө жашап жана иштөө тажрыйбасына ээ болушат, бул алардын жеке өсүүсүнө көмөк көрсөтөөрү шексиз. Кыска мөөнөттө миграциялык процесстер «курч бурчтарды» жылмалайт. Тактап айтканда, мигранттар тапкан каражат алардын үй-бүлөсүнө жакырчылыктын чегинде жашоого шарт түзөт. Бул өз кезегинде өлкөдөгү социалдык чыңалууну жеңилдетет. Эгерде узак мөөнөттүү келечегин карай турган болсок, анда

квалификациялуу адистердин агылып кетиши байкалат. Мындан тышкары, кыргыз элине салттуу болгон баалуулуктар жана ченемдер бузулууда.

8. Глобалдашуу доорунун жаңы чакырыктарынын жана коркунучтарынын бири болгон миграция “сызыктуу” өнүгө алган жок, ал күтүүсүздүк жана башаламандык факторуна ээ. Эми бүткүл дүйнөлүк коомчулуктун кызматташтыгы аркылуу биргелешип аракеттенүү зарыл. Ошол эле учурда миграция көйгөйүн чечүү үчүн анын себептери менен күрөшүү зарыл экенин түшүнүү зарыл.

9. Азыркы этапта Кыргызстандын жетекчилиги жооптуу миграциялык ведомстволор тарабынан эки тараптуу мамилелерди өнүктүрүүнүн узак мөөнөттүү перспективасы менен стратегиялык өнөктөштүктүн негизинде терс кесепеттерди минималдаштыруу боюнча миграция чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясатты өркүндөтүү максатында бул процесстен максималдуу пайда алуу максатында системалуу түрдө оңдоо саясатын жүргүзүүсү зарыл.

Кыргызстандын ЕАЭБге кириши өлкө үчүн чечүүчү мааниге ээ. Ал өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн импульсу болуп саналат, демек калктын бакубаттуулугун жогорулатууга түрткү берет. Ал эми бүгүнкү күндө өлкөдөн эмгек эмиграциясынын негизги мотиви экономикалык экенин эске алсак, Кыргызстандын социалдык-экономикалык абалын жакшыртуу калктын сыртка кетүүсүн кыскартууга көмөк көрсөтөт, бул узак мөөнөттүү терс кесепеттерден сактайт деп айтуу логикага ылайыктуу.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Диссертациялык изилдөөдө камтылган материалдар, теорияларды талдоо, корутундулар жана сунуштар постсоветтик мейкиндиктеги миграциялык процесстерди түшүнүүгө жана эмгек миграциясы маселелеринде Кыргызстан менен Россиянын ортосундагы мамилелерди андан ары этап менен өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

1. Миграция чөйрөсүндө улуттар аралык укуктук ченемдик базаны түзүү боюнча иштерди улантуу зарыл. Көбүнчө, мыйзамсыз миграцияга жана чет элдик жумушчу күчүн басмырлоого каршы күрөшүү, татыктуу эмгек шарттарын жана социалдык коргоону камсыздоо маселелерине өзгөчө көңүл буруу зарыл.

2. Миграция чөйрөсүндө илимий-аналитикалык иштерди активдештирүү зарыл, бул миграциялык процесстердин динамикасын жана кесепеттерин аныктоого жана болжолдоолордун негизинде бул чөйрөдө кыйла натыйжалуу мамлекеттик жана мамлекеттер аралык саясатты иштеп чыгууга мүмкүндүк берет.

3. Билим берүү чөйрөсүндөгү кызматташтыкты активдештирүү маанилүү, бул интеграциялык топтун бардык мүчө-өлкөлөрүндө билим берүү кызмат көрсөтүүлөрүнүн сапатын жалпы белгиге алып келүүгө мүмкүндүк берет жана алуучу өлкөлөрдүн эмгек рыногунун керектөөлөрүнүн ортосунда шайкеш келүүнү камсыз кылмак.
4. ЕАЭБге мүчө өлкөлөрдүн ортосунда кош жарандыкты киргизүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу зарыл. Бүгүнкү күндө Кыргызстандын көптөгөн жарандары Кыргызстандын жарандыгынан чыгууну каалашпаса да, легалдаштыруу процедурасын жеңилдетүү үчүн Орусиянын жарандыгын алууга умтулушат. Демек, кош жарандуулук бул категориядагы мигранттардын абалын жеңилдетип, ЕАЭБ алкагындагы андан аркы интеграцияга дагы көмөк көрсөтмөк.
5. Эмгек миграциясынын негизги мотиви экономикалык аспект болгондуктан, ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын банк тутуму мекенине акча которууларды ишке ашырган жана алардын үй-бүлөлөрүнүн жайлуу жашоосу үчүн негизги керектөөлөрдү канааттандыруу менен гана чектелген мекендештер үчүн инвестициялык программаларды жана долбоорлорду иштеп чыгуусу зарыл. Бул чаралар ийгиликтүү ишке ашса, өлкөдөгү кичи жана орто бизнести өнүктүрүүгө оң таасирин тийгизери талашсыз, бул өлкөнүн жалпы экономикалык өнүгүүсүнө жагымдуу таасирин тийгизиши мүмкүн.
6. Жооптуу мамлекеттик түзүмдөр мигранттардын балдарын камкордукка алуу маселесин күчөтүү жана акча табуу максаты менен өлкөдөн чыгып жаткан жарандарды ар кандай жактардын багуусунда калган жашы жете элек өспүрүмдөрдүн коопсуздугуна кепилдик берүү жөнүндө келишими менен милдеттендирүү зарыл.

Изилдөөнүн жоболору жана корутундулары мамлекеттик бийлик органдары, коомдук уюмдар жана эксперттер тарабынан кыргыз-орус мамилелеринин миграциялык аспектилерин талдоодо пайдалана алышат.

Бул жаатта мамлекеттик саясатты жакшыртууну жүзөгө ашыруу максатында Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н. Жапаровдун 2021-жылдын 29-январындагы ПЖ №4 “Миграциялык кырдаалды жакшыртууга багытталган чараларды көрүү жөнүндө” Жарлыгы кабыл алынган.

Азыркы учурда диссертациялык иштин мазмуну сыноодон өткөн жана диссертациялык иштин автору тарабынан бир катар предметтер боюнча: регион таануу, саясат таануу, дипломатиялык мамилелер, демография, заманбап миграциялык процесстер боюнча университеттик дисциплиналарды жана атайын курстарды окутууда колдонулат.

ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Абдыкеримова, А.А.** Россия Федерациясына кыргыз айыл калкынын миграция маселелери [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Ж. Баласагын атындагы КМУ Жарчысы. Атайын чыгарылыш. - 2014. –С. 255-257
2. **Абдыкеримова, А.А.** Миграция феномени: тарых жана азыркы заман [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Эл аралык илимий-практикалык конференциянын атайын чыгарылышынын материалдары "Борбордук Азия XIX-XXI к. изилдөөсүндө. Н.М. Пржевальскийдин туулган күнүнүн 175 жылдыгына". - 2014. – С. 124-127.
3. **Абдыкеримова, А.А.** Билим берүүнү өнүктүрүүгө миграциялык толкундун таасири [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Кыргыз Республикасынын жогорку билими. - 2016. №1 (31) – С. 34-35
4. **Абдыкеримова, А.А.** Постсоветтик мейкиндиктеги миграциялык процесстердин эволюциясы жана анын өзгөчөлүктөрү [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Илимий-методикалык журнал. Илим, техника жана билим берүү. - 2016. №8 (26) – С. 104-107.
5. **Абдыкеримова, А.А.** Кыргыз-орус мамилелери: эмгек миграциясынын фактору [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Азыркы замандагы илим жана билим берүү маселелери. - 2016. №21 (63) - С. 113-116.
6. **Абдыкеримова, А.А.** Миграция маселелериндеги кыргыз-орус мамилелелерин өнүктүрүү келечеги [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Илимий альманах. – 2016. №12-4 (26) – С. 35-40.
7. **Абдыкеримова, А.А.** Миграция процесстери ааламдашып жаткан дүйнөнүн чакырыктарынын бири катары [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Кыргызстандын илим, жаңы технологиялары жана инновациясы. – 2017. №12– С. 170-172.
8. **Абдыкеримова, А.А.** Улуттук кызыкчылыктар түшүнүгүнүн институтционалдаштырылуусу Текст] / А.А. Абдыкеримова // Кыргызстандын илим, жаңы технологиялары жана инновациясы. – 2018. №2 – С. 215-218.
9. **Абдыкеримова, А.А.** Миграция көйгөйлөрү жаңы дүйнөлүк чакырыктардын жана коркунучтардын контекстинде [Текст] / А.А. Абдыкеримова // Казы Дикамбаев атындагы Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин Дипломатиялык академиясынын жарчысы. – 2018. №12 – С. 155-161.

Абдыкеримова Алия Алмазбековнанын 23.00.02 – саясий институттар, процесстер жана технологиялар адистиги боюнча саясий илимдердин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн сунушталган «Кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык саясаттын негизги аспектилери» темасындагы диссертациясына

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр жана терминдер: миграция, эмгек мигранттары, миграциялык процесстер, постсоветтик мейкиндик, аспектилер, региондор, кыргыз-орус мамилелери, жөнгө салуу, интеграция.

Изилдөө **объектиси** болуп кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык процесстер саналат.

Изилдөөнүн **предмети** Кыргыз-орус мамилелериндеги миграциялык процесстердин саясий аспектилери болуп саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн **максаты** – Кыргызстан менен Россиянын ортосундагы миграция жаатындагы эки тараптуу мамилелердин абалын жана аларды өнүктүрүүнүн келечегин аныктоо.

Изилдөө ыкмалары: диссертациянын методологиялык негизин тарыхый баяндоо методу, документтерди критикалык талдоо ыкмасы, статистикалык талдоо ыкмасы түзөт. Ар кандай дисциплиналардын методдорун колдонуу изилдөө предметинин ар кандай аспектилерин карап чыгууга, анын эволюциясына таасир эткен бир катар факторлор менен байланышын байкоого, ошондой эле анын өнүгүү тенденцияларын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берди.

Тарыхый фактыларды андан ары структуралаштыруу жана түшүндүрүү үчүн кароого мүмкүндүк берген тарыхый сүрөттөө ыкмасы мүмкүндүк берет.

Бул изилдөөнүн дагы бир негизги ыкмасы болуп миграция чөйрөсүнө тиешелүү мыйзам актыларынын тексттерин талдоодо колдонулган документтерди критикалык талдоо ыкмасы саналат.

Статистикалык талдоо ыкмасын колдонуу миграциянын масштабын жана динамикасын баалоо зарылчылыгы менен шартталып, бул болуп жаткан окуялардын ишенимдүү сүрөттөлүшүн түзүүгө мүмкүндүк берет.

Изилдөөнүн жүрүшүндө колдонулган саясат таануу ыкмаларынын арасынан кейс-стадини бөлүп көрсөтүүгө болот. Ал постсоветтик мейкиндиктеги миграцияны Кыргызстан менен Россиянын мисалында кароого мүмкүндүк берди.

Колдонуу деңгээли же изилдөө боюнча сунуштама: кыргыз-орус мамилелеринде миграция боюнча улуттук стратегиялык программаларды жазууда жана иштеп чыгууда кеңири колдонулушу мүмкүн. И.Арабаев атындагы КМУнин аймактарды таануу жана маданият таануу кафедрасында атайын лекциялык курстарды иштеп чыгууда колдонулат.

РЕЗЮМЕ

диссертации Абдыкеримовой Алии Алмазбековны на тему: «Основные аспекты миграционной политики в Кыргызско-Российских отношениях» представленной на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты, процессы и технологии.

Ключевые слова и термины: миграция, трудовые мигранты, миграционные процессы, постсоветское пространство, аспекты, регионы, кыргызско-российские отношения, регулирование, интеграция.

Объект исследования миграционные процессы в кыргызско-российских отношениях.

Предмет исследования политические аспекты миграционных процессов в кыргызско-российских отношениях.

Цель диссертационного исследования - выявить состояние двусторонних отношений между Кыргызстаном и Россией в области миграции и перспективы их развития.

Методы исследования: методологической основой диссертации является метод исторического описания, метод критического анализа документов, метод анализа статистики. Использование методов из различных дисциплин позволило рассмотреть различные аспекты предмета исследования, проследить его взаимосвязь с целым рядом факторов, которые повлияли на его эволюцию, а также выявить тенденции и закономерности его развития.

Метод исторического описания, позволил описывать исторические факты для их дальнейшего структурирования и объяснения.

Еще одним ключевым для данного исследования методом является метод критического анализа документов, который применяется при анализе текстов законодательных актов, касающихся миграционной сферы.

Использование метода анализа статистики обусловлено необходимостью оценить масштабы и динамику миграции, что позволяет создать достоверную картину происходящего.

Среди политологических методов, использованных в ходе исследования, необходимо выделить метод кейс-стади. Он позволил рассмотреть миграцию на постсоветском пространстве на примере Кыргызстана и России.

Степень использования или рекомендации по исследованию: расширенное, возможно использование при написании национальных проектов и разработке стратегических программ по миграции в кыргызско-российских отношениях. Используется при разработке лекционных программ на кафедре регионоведения и культурологи КГУ им.И.Арабаева.

SUMMARY

of the thesis work of Abdykerimova Aliia Almazbekovna on the topic: “The main aspects of migration policy in the Kyrgyz-Russian relations” submitted for the degree of Candidate of Political Science by Major 23.00.02 – Political Institutions, Processes and Technologies.

Key words: migration, labor migrants, migration processes, the post-Soviet space, aspects, regions, the Kyrgyz-Russian relations, regulation, integration.

The object of the thesis work is the study of migration processes in the Kyrgyz-Russian relations.

The subject of the thesis work is the political aspects of migration processes in the Kyrgyz-Russian relations.

The purpose of the thesis work research is to identify the state of bilateral relations between Kyrgyzstan and Russia in the field of migration and the prospects for their development.

Research methods: the methodological basis of the thesis work is the method of historical description, the method of critical analysis of documents, and the method of statistical analysis. The method of historical description made it possible to describe historical facts for their further structuring and explanation. Another key method for this study is the method of critical analysis of documents, which is used in the analysis of texts of legislative acts related to the migration sphere. The use of the statistical analysis method is due to the need to assess the scale and dynamics of migration, which allows you to create a reliable picture of what is happening. Among the political science methods used in the course of the study, it is necessary to single out the case study method. It allowed us to consider migration in the post-Soviet space on the example of Kyrgyzstan and Russia.

The results obtained and their novelty consists in the fact that it analyzes migration aspects in the Kyrgyz-Russian relations and examines the situation in the post-Soviet space as a whole.

Scope of application: extended, possible use in writing of national projects and developing strategic programs on migration in the Kyrgyz-Russian relations. It is used in the development of lecture programs at the Department of Regional Studies and Cultural Studies of the Kyrgyz state university named after I. Arabaev.

Формат 60х84 1/16. Объем 1,5 п.л.
Бумага офсет. печать офсет. Тираж 50 экз.
ОсОО «Блиц»
ул. Б.Батыра 65
тел.0312 591795